

מבוא – מדינת ישראל ערב המלחמה

אוקטובר 2023 – המשבר החברתי-פוליטי מתעצם

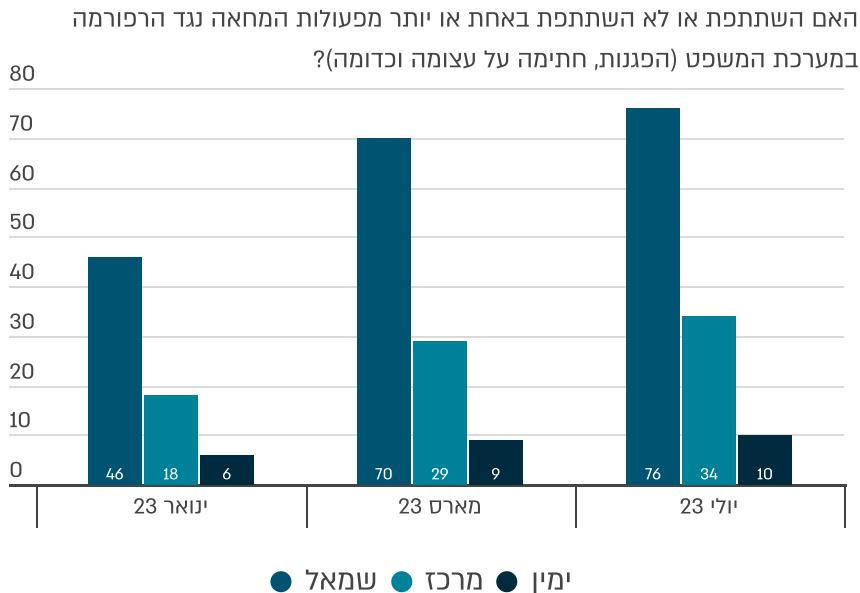
ישראל הגיעה ל-7 באוקטובר 2023 לאחר כשנה של פילוג חסר תקדים ומשבר חברתי וחוקתי שאיים על הלגיטימיות של מוסדות המדינה, מהמשלה והמערכת הפוליטית בכלל ועד בית המשפט והתקשורת. משבר זה אף איים, לראשונה בתולדות המדינה, על יסודותיו של צה"ל כ"צבא העם".

שר המשפטים יריב לוין הציג בנאומו ב-4 בינואר 2023 את "הרפורמה במערכת המשפט" של הקואליציה שזה עתה הוקמה; זאת אל מול המתנגדים שכינו אותה "הפיכה משטרית". הדבר הצית מחאה עממית תקיפה וחצה את ישראל לשני מחנות, שכל אחד מהם ראה במשנהו סכנה לדמוקרטיה ולזהות הישראלית. מדי שבת התקיימו הפגנות, שהגיעו לכדי חסימת צירים ועימותים עם המשטרה. שיאן היה לאחר שראש הממשלה בנימין נתניהו פיטר את שר הביטחון יואב גלנט (26 במארס 2023), לאחר שזה הזהיר מהשלכות הפילוג הפנימי על הביטחון וקרא לעצור את החקיקה שיזם לוין. סקר שערך המכון הישראלי לדמוקרטיה ביולי 2023 העלה כי כחמישית מהישראלים השתתפו בעצמם בהפגנה אחת לפחות.¹

1 פרופ' תמר הרמן וד"ר אור ענבי, "שוויון בקרב מצביעי הליכוד בין התומכים בהמשך החקיקה לבין אלה הסבורים שיש לעצור אותה ולפעול להגברת האחדות במדינה", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 17 ביולי 2023.

"חברות ברזל" – השנה הראשונה: תמורות ביחסי צבא-חברה / עידית שפרן גימלמן, עפר שלח, ענת שפירא, ירדן אסרף ודנה קרניאלי

תרשים 1: השתתפות בפעולות מחאה נגד רפורמת מערכת המשפט

הנתונים באדיבות מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, 17 ביולי 2023

לראשונה – השירות הצבאי נמצא במוקד הוויכוח הפוליטי

השסע סביב מהלכי הקואליציה הגיע עד מהרה לסוגיית השירות הצבאי, שנחשבה מאז הקמת המדינה לסוגיה שהיא מעבר לכל ויכוח. אנשי מילואים החלו להודיע באופן מאורגן כי אם תימשך החקיקה, שלטענתם איימה להפוך את ישראל למדינה לא דמוקרטית, הם יפסיקו את התנדבותם לשירות מילואים. המחאה בקרב אנשי חיל האוויר הייתה מוקד בולט במיוחד. ב־26 בפברואר 2023, בתגובה לפיגוע ירי שבוצע באותו יום על ידי פלסטיני תושב שכם, שבו נרצחו האחים הלל ויגל יניב ז"ל מהר ברכה, התפרעו מאות מתנחלים ופעילי ימין קיצוני בעיירה חווארה שבאזור שכם במשך שעות רבות, והציתו בתים ורכוש. שר האוצר בצלאל סמוטריץ' גיבה אותם ואמר כי "המדינה צריכה למחוק את חווארה"². למחרת דווח כי 37 מתוך 40 אנשי צוות אוויר במילואים של טייסת הקרב 69 שיגרו למפקדם מכתב, ובו הודיעו כי יעדרו מיום האימונים שנקבע לאותו השבוע ו"יבצעו את שירות המילואים שלהם

² "סמוטריץ': 'המדינה צריכה למחוק את חווארה'", Ynet, 1 במארס 2023, <https://tinyurl.com/yp8z89d3>.

במחאה מול משרדי הממשלה³. בהמשך פורסמו מכתבים דומים של קצינים ביחידות נוספות. כמעט מדי יום דווח על יחידה נוספת המצטרפת למחאה. המספרים המדויקים לא נחשפו, אך ביולי 2023 כבר דווח על יותר מעשרת אלפים אנשי מילואים,⁴ ובהם 1,142 טייסים ואנשי מילואים בחיל האוויר⁵ ויותר מ-150 אנשי רפואה צבאית, אשר חתמו על מכתבי "איהתייבות".

לפעולה זו, שהציגה את עצם השירות הצבאי כקלף במאבק על דמות המדינה, לא היה תקדים אף במחאות הגדולות נגד מדיניות הממשלה בימי מלחמת לבנון הראשונה או ההתנתקות (אז היה חשש מסירוב פקודה המוני, אך צה"ל מנע זאת בתוך שורותיו והוא לא התממש). רבים מבין מתנגדי הממשלה תמכו במוחים וראו באיומם להפסיק את ההתנדבות צעד לגיטימי, גם אם קשה, לנוכח ממשלה המאיימת לפגוע בדמוקרטיה; מולם טענו תומכי הרפורמה כי האיום לא להתייב הוא סרבנות פסולה ומסוכנת, המכניסה את צה"ל למרחב פוליטי לא לו. שרים וחברי כנסת עמדו בראש התוקפים את המחאה וכינו את חותמי המכתבים בכינויי גנאי קשים. ראש הממשלה נתניהו עצמו אף אמר כי "המדינה יכולה להסתדר בלי כמה טייסות, אבל לא יכולה להסתדר בלי ממשלה".⁶

"מחאת המילואים" איימה אף לגלוש לסוגיית השירות הסדיר; ההפגנות התפשטו עד מהרה לבני ברק, וסוגיית איגיוס החרדים (שבהסכם הקואליציוני להקמת הממשלה נקבע כי תעוגן בחוק) הפכה לעוד מוקד של מחאה. תנועות דוגמת "אימהות בחזית" אף איימו לחסום את שערי מיט"ב (לשכת הגיוס) כדי למנוע ממתגייסים להיכנס, בטענה שאם לא כולם משרתים, אף אחד לא ישרת.

לוויכוח חדרו עד מהרה גם הנרטיב המוכר של "ישראל הראשונה וישראל השנייה", מתוך טענה שרוב החותמים על מכתבי איהתייבות היו משורות חיל האוויר ומערך המבצעים המיוחדים, שבו יש שיעור גבוה של אנשים מהמעמד הסוציאקונומי הגבוה, בעוד אנשי

3 יניב קובוביץ, "37 מ-40 אנשי מילואים בטייסת קרב: לא נתייצב לאימונים השבוע במחאה על ההפיכה", **הארץ**, 5 במרץ 2023, <https://tinyurl.com/3zvxf4x>.

4 נועם דביר, אבי כהן ויליך שובל, "תהליך החקיקה ימיט חורבן על כולנו: 10,000 אנשי מילואים מצטרפים למחאת הטייסים והודיעו על הפסקת התייצבות", **ישראל היום**, 22 ביולי 2023, <https://tinyurl.com/2vtuycbb>.

5 יעל צ'כנובר ויואב זיתון, "1,142 טייסים ואנשי חיל האוויר במילואים: נפסיק לשרת אם החקיקה תעבור, 'למנוע חורבן'", **ynet**, 21 ביולי 2023, <https://tinyurl.com/3yrn46ec>.

6 עמית סגל, "נתניהו: 'המדינה יכולה להסתדר בלי כמה טייסות, אבל לא יכולה להסתדר בלי ממשלה'", **ynet**, 24 ביולי 2023, <https://tinyurl.com/tnb74np7>.

המערך הטכני של החיל או לוחמי צבא היבשה, שם יש רוב ל"ישראל השנייה", התנגדו למהלך. גם כאן פוליטיקאים מן הקואליציה ליבו את האש; סרטון שהופץ הראה חייל חי"ר נפצע בקרב בשטח אויב ומחכה לסיוע אווירי, אלא שהטייס מבקש לוודא אם הפצוע ה"רוק" תומך רפורמה או מתנגד לה, ומתעקש לברר את השאלה גם כשברור שהפצוע במצב נואש, וכך מת הפצוע מפצעיו. הסרטון שותף גם בחשבונות של חברי ממשלה ברשתות החברתיות. אין עוררין על כך ש"מחאת השירות" הייתה בין הגורמים הבולטים לכך שהחקיקה המשפטית נעצרה בסופו של דבר כמעט לגמרי. מנגד היא איימה לפגוע הן בכשירות הצבא בטווח הקצר והן במודל צבא העם כולו לאורך זמן.

התמודדות הצבא עם המחאה

הרמטכ"ל הרצי הלוי, שנכנס לתפקידו שלושה ימים קודם לנאומו של לוי, מצא את עצמו מתמודד עם אתגר חסר תקדים וללא תמיכה של ממש מהדרג המדיני, שכאמור רבים בתוכו היו מראשי התוקפים את אנשי המילואים. רב־אלוף הלוי הבהיר כי לכידות הצבא היא עוצמתו וכי אין מקום לא־התייבבות, אך לא ננקטו צעדים של ממש נגד חותמי המכתבים (מכיוון שלא היה מצב שבו אלה לא התייצבו בפועל לשירות שאליו נקראו בצו), והלוי אף לא כינה אותם "סרבנים". גם מפקד חיל האוויר האלוף תומר בר התקשה להתמודד עם המצב, אף שבגופי המטה של החיל, שם יש שיעור גבוה במיוחד של אנשי מילואים בגיל ההתנדבות, כבר נגרם נזק בפועל.

אזהרות של גורמים פוליטיים, דוגמת דבריו של הרמטכ"ל לשעבר חבר הכנסת גדי איזנקוט, שהזהיר במארס 2023 כי "[אנו] נמצאים במצב הביטחוני החמור ביותר מאז מלחמת יום הכיפורים"⁷, והתרעות של גופי מחקר (המכון למחקרי ביטחון לאומי קבע בהתרעה אסטרטגית באותו החודש כי המשך החקיקה יפגע קשות בחוסן החברתי, ברוח צה"ל ובתפקודו, ויפחית מיכולתה של ישראל להתמודד עם אויביה) – לא הועילו והמהלך לא נעצר.

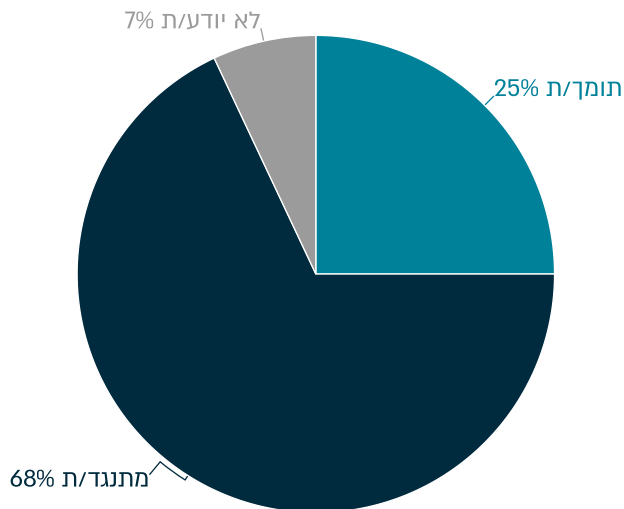
לקראת סוף שנת 2023 הלך המאבק והתמקד בחוק המוצע שלפיו יפטרו את החרדים מגיוס באופן פורמלי וגורף, לראשונה בתולדות ישראל. חברי הכנסת של סיעת יהדות התורה אף הגישו הצעת חוק יסוד: לימוד תורה, שהשוותה את מעמדם של חרדים שלא

⁷ שני רומנו ו־103fm, "ח"כ איזנקוט טוען: 'נמצאים במצב הביטחוני החמור ביותר מאז מלחמת יום הכיפורים'", מעריב אונליין, 22 במארס 2023, <https://tinyurl.com/mrx98s2c>.

שירתו לציבור המשרת בכל היבט שהוא. ההתנגדות לחקיקת הגיוס חצתה מגזרים; בסקר שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי בספטמבר 2023, כ-68 אחוזים מהנשאלים ענו שהם מתנגדים לחוק, ורק 25 אחוזים תמכו בו. בשאלה אחרת ענו 37.5 אחוזים מהנשאלים כי אם יחוקק חוק הגיוס הם יתמכו באלו שיצהירו על הפסקת ההתנדבות לשירות מילואים, אם יהיו כאלה.

תרשים 2: התמיכה בחוק הפטור מגיוס וההתנגדות לו (יהודים)

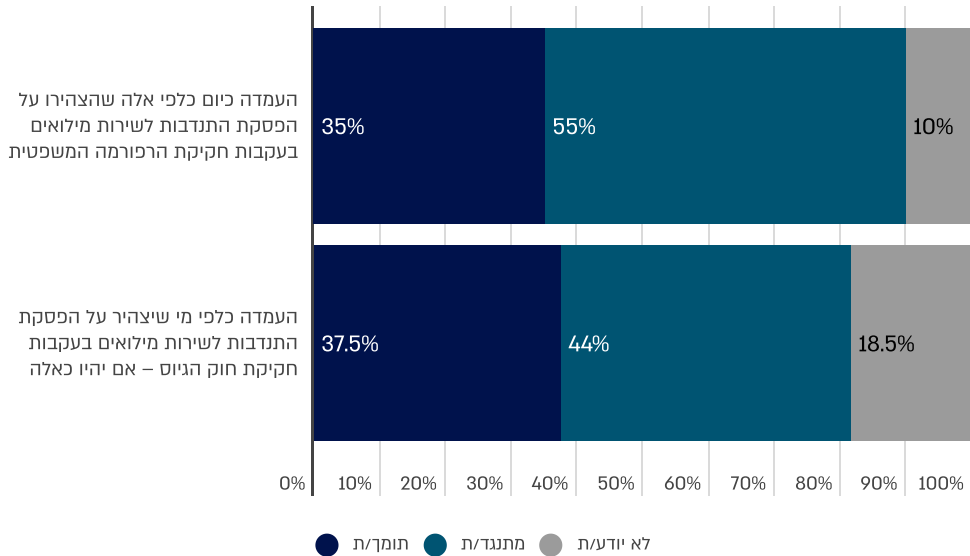
האם את/ה מתנגד/ת או תומך/ת בחוק גיוס שלפיו חרדים יהיו פטורים באופן גורף משירות חובה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2023

תרשים 3: הפסקת ההתנדבות לשירות מילואים על רקע הרפורמה המשפטית וחוק הפטור מגיוס (% , יהודים)

מהי עמדתך כלפי מי שהצהיר/יצהיר על הפסקת התנדבות לשירות מילואים?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2023

צה"ל ערב המלחמה

בערב תשעה באב, 24 ביולי 2023, עלה להצבעה בכנסת התיקון לביטול עילת הסבירות, שנתפס כחוק הראשון במסגרת חוקי הרפורמה המשפטית שביקשה הממשלה לקדם. עבור המתנגדים לרפורמה הייתה זו לא פחות מהכרזת מלחמה על זכותה הדמוקרטית של ישראל. באופן חריג ראשי אגף המודיעין ואגף המבצעים בצה"ל הגיעו לכנסת ביום ההצבעה וביקשו להזהיר מפני השלכות אישור החוק. על פי דיווח מאוחר יותר אמר ראש השב"כ רונן בר לראש הממשלה לקראת אישור החוק: "אני מוסר לך היום התרעה למלחמה"⁸. על פי הדיווחים נתניהו סירב להיפגש עם הרמטכ"ל לפני ההצבעה כדי לקבל סקירה ביטחונית,

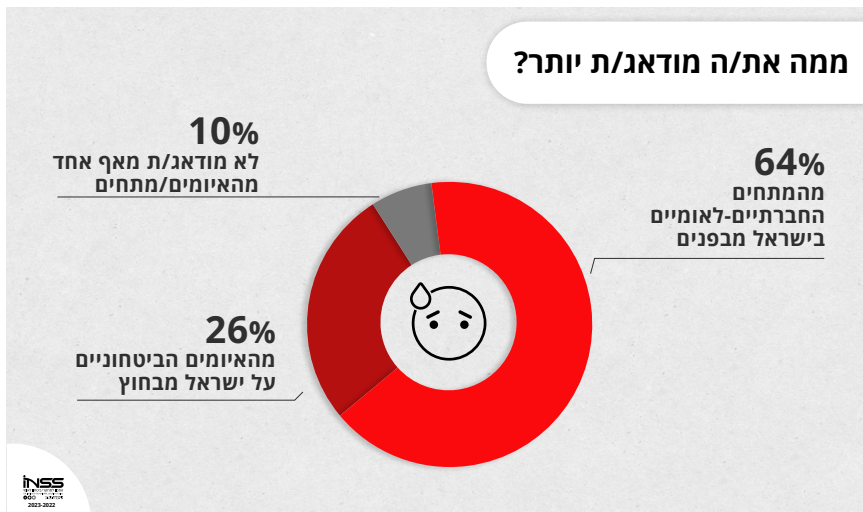
⁸ נדב איל, "ביולי 2023 ראש השב"כ אמר לנתניהו: 'אני מוסר לך היום התרעה למלחמה'", Ynet, 30 באוגוסט 2024, <https://tinyurl.com/2e8r5xp2>.

ואילו לתדרוך ראש אגף המודיעין וראש אגף המבצעים על כשירות הצבא ללחימה הגיעו רק שני שרים מהקבינט המדיני-ביטחוני.

אף ששר הביטחון גלנט ביקש להשפיע על חבריו לקואליציה לשנות את החוק לביטול עילת הסבירות לפני ההצבעה הסופית, הוא הצביע בעדה, והחוק עבר ברוב של 64 תומכים ללא מתנגדים, מכיוון שחברי האופוזיציה החרימו את ההצבעה. מחוץ לכנסת נמשכו המחאות הסוערות. לאחר ההצבעה גברה גם מחאת המילואים. מכתב אחר מכתב התווסף למספרם הגדול של החותמים על הפסקת התנדבות לשירות, בצעד השנוי במחלוקת שהביא לשיאו את הוויכוח החברתי.

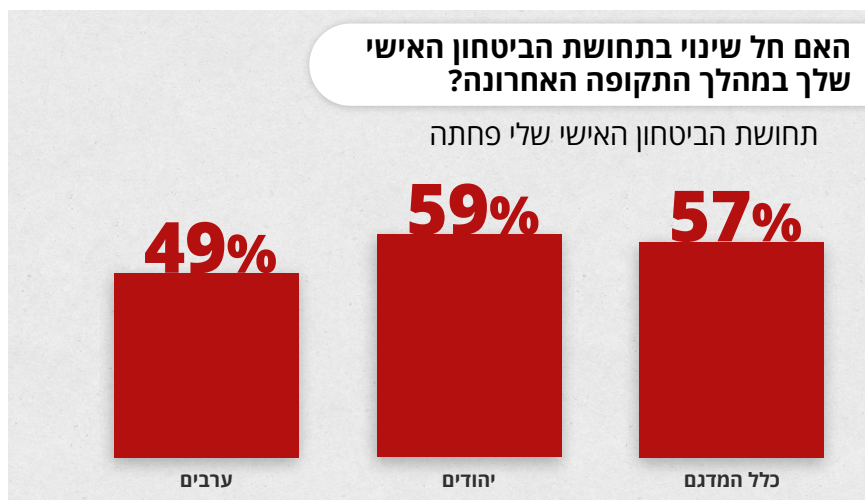
אירועים אלה השתקפו היטב בתחושת הציבור, כפי שבאה לידי ביטוי בסקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי בדצמבר 2022. הציבור העיד באותו סקר גם על ירידה בתחושת הביטחון האישי שלו.

תרשים 4: דאגה בחברה הישראלית (% , יהודים, ערבים)

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2022

תרשים 5: תחושת הביטחון האישי בחברה הישראלית (% , יהודים, ערבים)

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2022

להצבתו של השירות הצבאי בסדיר ובמילואים בלב העימות הפנים-ישראלי הייתה השפעה בלתי נמנעת על מצבו של צה"ל ערב המלחמה. הקשב הפיקודי הוסט לכיוון זה: הרמטכ"ל הלוי, שנכנס לתפקידו שלושה ימים לפני נאומו של לוי, נאלץ להתמודד לא רק עם השפעת מכתבי אנשי המילואים על יחידות חיוניות אלא גם עם המתקפה הבלתי פוסקת מצד הדרג המדיני ושלוחיו ברשתות החברתיות על הצבא ועליו אישית. מפקדים בכל הרמות נאלצו להתמודד עם האפשרות של קרע בתוך יחידותיהם פנימה ועם רוחות רעות בתוך הצבא (ביחידות יבשה לא מעטות הדהד המסר של "הם ואנחנו" ביחס לחיל האוויר או למערך המבצעים המיוחדים).

הצבא אף הועמד בחזית הוויכוח על הפטור מגיוס לחרדים, שכן מציעי התיקונים המקילים לחוק שירות הביטחון הסתמכו על הטענה ש"צה"ל ממילא לא יכול לגייס אותם", ואילו מתנגדי החקיקה איימו בגלוי על המוטיבציה לגיוס ולשירות משמעותי בקרב הציבור המשרת. לנוכח כל אלה ניסה הרמטכ"ל הלוי לבצע מספר צעדי תיקון שייטנו תחושה כי צה"ל ער למצב, מנסה להשתפר ולהתמקצע ומתמודד עם הנטל הגובר על הציבור המשרת. ואולם גם בהינתן צעדים אלה ברור היה ערב המלחמה כי כל המערכים של צה"ל מצויים במה שכונה

במזכר של המכון בספטמבר 2022 "סכנת משבר של ממש"⁹. בהסכם בין הרמטכ"ל הנכנס הלוי ובין משרד האוצר נקבע כי במסגרת התוכנית הרב-שנתית "מעלות" שתכנן הצבא ייקבע, לראשונה בתולדות צה"ל, מודל שירות דיפרנציאלי: כל הבנים יגויסו ל-32 חודשים, אורכו של שירות החובה מאז שנת 2015, אבל שירותם של חיילים במערכים שייקבעו על ידי צה"ל, בעיקר מנהלה ועורפיים, יקוצר עד כדי 24 חודשים. מערכת הביטחון אף התחייבה לשירות ממוצע של 28 חודשים בתוך כמה שנים – הודאה למעשה שכמחצית מן החיילים אינם דרושים לה לשירות מרבי (זאת בין השאר בגלל צפי של גידול ניכר במספר המתגייסים בשנים הבאות). מי שישרת יותר, בעיקר קרביים, תומכי לחימה נחוצים ואנשי טכנולוגיה, יזכה לתגמול מוגדל בחודשי השירות הנוספים ולמענקים משמעותיים לאחר השירות. צעד זה נועד למקד את שירות החובה בצבא, להפחית את הנטל על הציבור המשרת במערכים שבהם לא נדרש שירות חובה ארוך ולתגמל בכסף ובהוקרה את המשרתים במערכים חיוניים, ובראשם המערך הלוחם. השתמע מכך שהייתה בו הכרה כי המצב בשירות החובה מחייב תיקון, בין השאר משום מספרם ההולך וגדל של הלא-משרתים.

מערך המילואים

מערך המילואים הגיע למלחמה לאחר שנים רבות שבהן הצטמצם מאוד מספרם של המשרתים בפועל, ולכן הנטל היחסי עליהם גדל מאוד. ניכרו גם פערים גדולים בכשירות ובציוד של יחידות המילואים הקרביות לעומת המערך הסדיר. בכירים בצבא אף התבטאו בדבר אי הצורך במערך המילואים, בעיקר בזרוע היבשה, וחוסר הרלוונטיות שלו לתמרון יבשתי. המחאה נגד הרפורמה המשפטית יצרה בקיעים בין מערכי מילואים כאלה ואחרים, ואף בתוך היחידות עצמן. דינמיקה זו הובילה את מערך המילואים למוקד הסערה הציבורית סביב הרפורמה ויצרה פגיעה במארג העדין שלו.

צבא היבשה

הוויכוח רב השנים בדבר "מבוכת התמרון", הדגש על המערכה בין המלחמות שבה באו לידי ביטוי בעיקר מודיעין, סייבר וחיל האוויר ועלותו הכבדה של צבא היבשה הפכו אותו, במילותיו הנוקבות של תת-אלוף (מיל) גיא חזות, ל"צבא פרשים" – דימוי המתייחס לחיל

⁹ עפר שלח, **מודל השירות הרב-ממדי – הצעה לשינוי מבנה כוח האדם בצה"ל**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 226, ספטמבר 2022, עמ' 2.

הפרשים הפולני ערב מלחמת העולם השנייה. בספרו **צבא ההייטק וצבא הפרשים** כותב חזות כי זו אשמתם של

ממשלות ישראל שהתעלמו מקיומם של צבאות ולא טיפלו בבעיה כשהיא הייתה קטנה, רמטכ"לים שהקטינו והזניחו את צבא היבשה, מפקדי חיל אוויר ואמ"ן שדחפו לתפיסת האש מנגד על אף שלא הייתה יעילה [...]. וגם הגנרלים הישראלים. אלה שצמחו בצבא היבשה והפסיקו להאמין בכוח הארגון שבו שירתו, שלעגו להם והתייחסו אליהם כצבא פרשים.¹⁰

שירות נשים

נשים היוו כ־20 אחוזים מהכוח הלוחם של צה"ל ערב פרוץ המלחמה, ו־90 אחוזים מהתפקידים בשורותיו היו פתוחים בפניהן. זאת בעקבות סדרת פסיקות של בג"ץ מאז ההחלטה ההיסטורית בעתירת אליס מילר על פתיחת קורס טיס ב־1995. אולם צה"ל המשיך לעסוק בנושא בעצלתיים, וכמעט תמיד רק לאחר שנאלץ לעשות זאת בעקבות קביעה מפורשת של בית המשפט, למשל בעניין שירותן של נשים בחיל השריון או ביחידות מובחרות. איש לא אמר זאת בקול, אבל הסוגיה הייתה קשורה גם בעליית משקלו של המגזר הדתי־לאומי ביחידות לוחמות. דוגמה לכך הייתה בהסבר של הרמטכ"ל שצורף לתשובה לבג"ץ בקיץ 2023, ועל פיו סיכויי ההצלחה של שילוב נשים בחיל השריון נמוכים, בין השאר משום המורכבות שנושא השירות המשותף יוצר בכל היחידות המשותפות. בעקבות המלחמה נדחה הדיון שבו הייתה אמורה להתקבל הכרעה בעתירה.

משבר שירות הקבע

בניגוד לצפי לכוח אדם עודף בחובה, המלחמה פרצה כשצה"ל התמודד עם משבר שכונה "משבר הסרנים ורבי הסרנים" או משבר הקבע – קושי של הצבא לשמר את אנשי הקבע שלו בשירות. הדבר בלט ביחידות הטכנולוגיות, שם הייתה תחרות עזה מצד השוק הפרטי ומגזר ההייטק, אך לא רק בהן. שיחות עומק שנערכו עם פורשי קבע גילו כי הסיבות לפרישתם מגוונות הרבה יותר, וקשורות במרביתן לסימני השאלה שעולים בנוגע למשמעות השירות אל מול המחיר הכרוך בו.

10 גיא חזות, **צבא ההייטק וצבא הפרשים: כיצד ויתרה ישראל על צבא היבשה**, מודן, 2024.

בפברואר 2023 פורסם ב"ישראל היום" כי לא פחות מ־613 אנשי קבע בדרגת רב־סרן עזבו את צה"ל מיוזמתם במהלך שנת 2022, וכי מאז שנת 2020 חלה עלייה של 70 אחוזים במספר העוזבים מרצונם את שירות הקבע בצה"ל. "צעירים רבים עוזבים את השירות, ולא רואים במערכת הצבאית כאפשרות לפיתוח קריירה" – כך נטען בכתבה שכללה אוסף עדויות של פורשים משירות קבע מתוסכלים.¹¹

תרשים 6: קצינים בדרגת רב־סרן שעזבו מרצונם את המערכת הצבאית

שנה	מספר העוזבים
2022	613
2021	457
2020	355
2019	306
2018	289

מקור: לילך שובל, ישראל היום, 2 בפברואר 2023

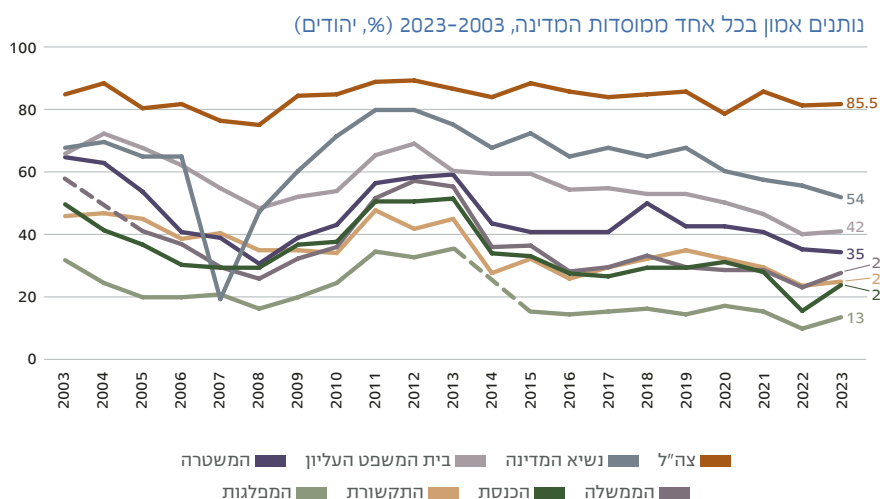
לכך נוספה ביקורת על תנאי הפנסיה של פורשי הקבע, ואף הוגשה עתירה בעקבות מה שכונה "הגדלות הרמטכ"ל" – הוספה של אחוזים משמעותיים לזכאות לפנסיה תקציבית של פורשי צה"ל מעבר לזכאות של שני אחוזים לשנה שיש לפורשים אחרים במעמד דומה. גם נושא זה הגיע לפתחו של בית המשפט העליון. שיח זה גרם מצידו להתמרמרות רבה בין אנשי הקבע ולתחושה של חוסר הערכה ראויה לשירותם, אף שצה"ל המשיך להיות הגוף שזכה למידת האמון הגבוהה ביותר מבין מוסדות המדינה בכל סקר דעת קהל – אלא שהכוונה הייתה בעיקר לאמון ביכולתו של צה"ל לנצח במלחמות. כשנשאלו הנסקרים על צה"ל כארגון יעיל הייתה מידה רבה יותר של ביקורת.

¹¹ לילך שובל, "מתפוררים מבפנים: עשרות עדויות אנונימיות בעקבות תחקיר נטישת צבא הקבע", **ישראל היום**, 2 בפברואר 2023, <https://tinyurl.com/yf9m696a>.

אמון הציבור

צה"ל הוא הגוף שזוכה באופן מסורתי למידת האמון הגבוהה ביותר של הציבור מבין מוסדות המדינה, והוא נמצא בפער גדול מזה שאחריו. ככלל מידת האמון בקרב הציבור היהודי נטתה לעלות לאחר מבצעים מוצלחים (בניגוד לציבור הערבי), וירדה בשנים שבהן נושאים חברתיים, כלכליים, ערכיים או פנים-מערכתיים היו בכותרות. דינמיקה זו עולה בקנה אחד עם ניתוח מעמיק יותר של מדדי אמון, ששיקפו הבחנה קבועה בין מידת האמון (הגבוהה) שהציבור העניק לצה"ל בכל האמור ליכולות הצבאיות שלו וליכולתו לעמוד במשימות מבצעיות, למידת האמון (המתונה יותר) בכל הנוגע להתנהלות הפנימית של הצבא. כך למשל בסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה משנת 2020 עמד אמון הציבור בצה"ל על 78 אחוזים בלבד. שנה זו התאפיינה בשיח שעסק בפנסיות ובטיפול הלקוי, בפרט בצה"ל ובסוגיות חברתיות כמו שירות נשים וחרדים.¹² אולם ערב פרוץ המלחמה נהנה צה"ל ממידת אמון כללי גבוהה, חרף מעורבותו בעל כורחו במשבר החברתי העמוק שאפיין את אותם הימים.

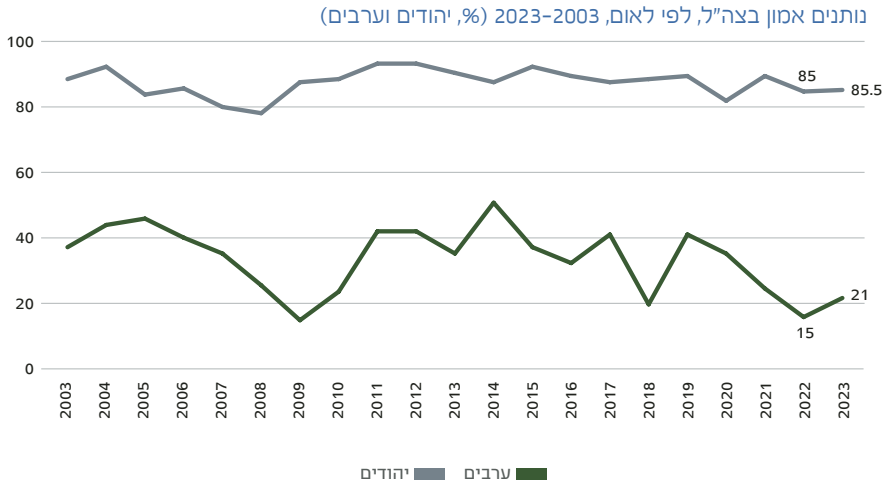
תרשים 7: אמון במוסדות המדינה

מקור: מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, מדד הדמוקרטיה הישראלית 2023

¹² תמר הרמן ושות', **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2023**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, <https://tinyurl.com/5e9yd99e>.

תרשים 8: אמון בצה"ל

מקור: מרכז ויטריבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, מדד הדמוקרטיה הישראלית 2023

ניתן לומר כי ערב המלחמה צה"ל הושפע מתהליכים פנימיים וחיצוניים, שהתלכדותם יצרה סכנת משבר של ממש; ההסכמה הציבורית הרחבה בנושא השירות בצבא ותדמיתו כמוסד שמשקף את המיטב שבישראליות, נסדקו בשל הפילוג בחברה, והשירות בסדיר ובמילואים היה נושא מרכזי בשיח על המשבר הפוליטי. ראשיו הפכו למטרה להתקפה, חלקה מצד הדרג הנבחר, ובתוכו פנימה היה אפקט מצטבר של מבוכות מקצועיות ומגמות חברתיות רבות שנים, שאיים על הקונסנזוס סביב פעולתו וערכיו. לכל אלה לא הייתה השפעה ישירה על הסיבות למחדל 7 באוקטובר, אולם הייתה לכך השפעה ניכרת על יחסי צבא-חברה בימים שלאחר הכישלון הצבאי החמור בתולדות ישראל.